

STUDENSKI RADIJSKI PROGRAMI I PERSPEKTIVE NOVINARSKE SURADNJE U REGIJI

Dejan Pralica

IZLAGANJE SA ZNANSTVENOG SKUPA / UDK: 7.096.001.85-057.87(497) / PRIMLJENO: 03.09.2010.

SAŽETAK Zemlje u regiji različito su iskoristile mogućnosti otvaranja i afirmiranja studentskih radiopostaja. U Srbiji 2010. godine nije bilo specijaliziranih radiopostaja namijenjenih studentskoj populaciji, nego samo nekoliko radijskih emisija koje pripremaju studenti novinarstva. Za razliku od Srbije u drugim zemljama u regiji – u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te u Mađarskoj – postoji više specijaliziranih radiopostaja koje su namijenjene isključivo studentskoj populaciji. Cilj rada jest ukazati na to koji je najbolji model održivog studentskog radija i kakva je perspektiva suradnje studenata novinara u regiji. Budućnost studentskog radija u Srbiji pod okriljem državnih sveučilišta nije izvjesna, iako postoji mogućnost za osnivanje postaja.

KLJUČNE RIJEČI

NOVINARI, STUDENTI, RADIOPOSTAJA, REGIJA, SURADNJA

Bilješka o autoru _____

Dejan Pralica :: Sveučilište u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija :: novisad1748@open.telekom.rs

UVOD

Studenti novinarstva i komunikologije u zemljama u regiji (u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sloveniji i Mađarskoj) tijekom školovanja u određenom periodu imaju obavezu stručnu praksu koja se realizira u medijima. Fakulteti koji nemaju svoje novine, radio ili televiziju šalju studente na praksu u medije s kojima imaju potpisan ugovor o suradnji, a studenti onih fakulteta koji imaju svoje medije praksu obavljaju na fakultetu. U pojedinim državama sveučilištima nije prema zakonu dopušteno da posjeduju medije, u ovom slučaju radiopostaje, dok u drugim državama sveučilišne radiopostaje postoje desetljećima. U nekim su se zemljama studentske radiopostaje razvile kao samostalne institucije ili funkcioniraju na principima volonterstva i neprofitabilnosti.

Cilj istraživanja

U ovom istraživanju cilj je na osnovi komparacije postojećih studentskih radiopostaja u navedenim zemljama ukazati na to koji je najbolji model održivog studentskog radija i kakva je perspektiva suradnje studenata novinara koji rade na tim postajama.

Zemlje u regiji različito su iskoristile mogućnosti otvaranja i afirmiranja studentskih radiopostaja. U Srbiji primjerice nema specijaliziranih radiopostaja namijenjenih studentskoj populaciji, već samo nekoliko radijskih emisija koje pripremaju studenti novinarstva. U zemljama u regiji postoji nekoliko specijaliziranih radiopostaja koje su namijenjene isključivo studentskoj populaciji.

Opća i posebne hipoteze

Opća hipoteza ovog rada jest da je studentski radio važan društveni faktor u razvijanju demokracije i sustava informiranja svake države. Studentske radiopostaje zbog svog načina funkcioniranja i progresivnih ideja studenata, koji čine okosnicu tih medija, vrlo su popularne u demokratskim zemljama širom svijeta.

Prva posebna hipoteza jest da su studentske radiopostaje kroz povijest medijskog sektora bivše Jugoslavije zauzimale važno mjesto te su dale velik doprinos modernizaciji tradicionalnog radija, poput primjerice *Radio Beograda*.

Druga posebna hipoteza jest da su u tranzicijskom periodu mladih demokracija, nastalih na području bivše Jugoslavije, u medijskim sustavima najprije devastirani ili ukinuti avangardni mediji, a takvi su mediji bile upravo studentske radiopostaje.

Metode istraživanja

Metode koje su korištene u ovom istraživanju jesu ove: kvantitativno-kvalitativna analiza diskursa medijskog sadržaja, deskriptivna metoda, komparativna metoda te intervju.

Analiza sadržaja nastala je kao rezultat praktičnih i teorijskih potreba da se pojedinačnim oblicima društvene komunikacije dobiju objektivni i precizni podatci (prema Milić, 1978: 571). Analiza diskursa kao interdisciplinarno područje kritički preispituje društvo i

kulturu u kojoj sugovornici (u ovom istraživanju studenti) razmjenjuju poruke (prilozi u studentskim emisijama). Ono što je jedinstveno za tu metodu jest to da „analiza jedinica većih od rečenice, u konkretnoj upotrebi u kontekstu i situaciji, bolje objašnjava ljudsku komunikaciju i ponašanje“ (Savić, 1993: 25).

Deskriptivnom metodom istražujemo situacije koje zahtijevaju primjenu tehnika promatranja kao glavnog načina prikupljanja podataka (Afrić, 2003). U ovom istraživanju opisuju se modeli radijskih programa i postaja u Srbiji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te u Mađarskoj, kao i njihove prednosti i slabosti.

Komparativna metoda odnosi se na utvrđivanje sličnosti i razlika između istraživanih postaja, odnosno na njihovo uspoređivanje s ciljem da se otkriju osnovne karakteristike modela studentskih radija.

Intervju, razgovor između dvije ili više osoba u kojem se pomoću unaprijed pripremljenih pitanja prikupljaju neke informacije (Afrić, 2003), korišten je kao dopunska metoda prilikom prikupljanja podataka koji su nedostajali za studentsku radiopostaju u Splitu. Osnovni cilj intervjua bio je prikupljanje informacija o subjektivnom odnosu pojedinca (u ovom slučaju vlasnika radiopostaje) prema nekom društvenom obliku (u ovom slučaju radiopostaji u Splitu).

Tablica 1. Studentske radiopostaje i emisije u regiji

	radiopostaja i god. osnivanja	radioemisija ¹	frekvencija	internetska stranica (za slušanje uživo)
SRB	-	<i>Kuliranje</i> (Novi Sad)	87,7 MHz	http://www.rtv.rs/
	-	<i>Slušaoica 6</i> (Beograd)	99,1 MHz	http://radio.studiob.rs:8004-/listen.pls
SLO	<i>Radio Študent</i> (Ljubljana) 1969.		89,3 MHz	http://www.radiostudent.si/
HR	<i>Radio Student</i> (Zagreb) 1996.		100,5 MHz	http://www.radiostudent.fpzg.hr/
	<i>Studentski radio BB</i> (Split) 2008.		-	http://rbb.hr/
BiH	<i>Studentski eFM radio</i> (Sarajevo) 1995.		95,2 MHz	http://efm.ba/
MAD	<i>Radio Mi</i> (Segedin) 2002.		89,9 MHz	http://radiomi.hu/

VLASNIŠTVO RADIOPOSTAJA: *Radio Študent* – Studentska organizacija Sveučilišta u Ljubljani; *Radio Student* – Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; *Studentski radio BB* – Udruženje studenata „BB“, Split; *Studentski eFM radio* – Unija studenata sveučilišta Bosne i Hercegovine; *Radio Mi* – Udruženje za radio i kulturu „Ovdje Segedin“.

KARAKTERISTIKE STUDENTSKOG RADIJA

Jedna od prvih studentskih radiopostaja nastala je u Sjedinjenim Američkim Državama neposredno poslije Drugoga svjetskog rata. *WMBR*² (Walker Memorial Basement Radio) je postaja koja je, pod okriljem MIT-a (The Massachusetts Institute of Technology), u američkom gradu Cambridgeu pokrenula svoj program na srednjem valu (AM) 1946. godine, s opsegom od samo nekoliko stotina metara oko studentskih domova. Kada je sredinom devedesetih godina 20. stoljeća distribucija radijskih programa postala moguća preko interneta, MIT je bio među prvima koji je konstruirao platformu za pretraživanje internetskih radiopostaja u svijetu.³

I mnoge zemlje zapadne Europe imaju razvijen sustav i dugu tradiciju funkcioniranja specijaliziranih radiopostaja namijenjenih studentskoj populaciji. Omladinske postaje pojavile su se u Velikoj Britaniji početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, i to najprije kao piratske (Osgerby, 2004: 28). Uskoro mnoga sveučilišta i koledži pokreću svoje postaje koje emitiraju program na području studentskih kampusa, odnosno po sustavima 'zatvorene petlje'⁴ koji se mogu uspostaviti za fakultete i studentske domove u okviru istog dijela grada ili uz dugoročne dozvole (RLS)⁵. Ciljna grupa ovih postaja jesu obrazovani mladi ljudi, budući članovi akademske zajednice, koje zanimaju glazba i informacije o studentskom životu i radu. U odnosu na javne servise i komercijalne postaje studentske su radiopostaje u prednosti jer kontinuirano imaju priljev (besplatnih) novih kadrova sa sveučilišta. *Bijela knjiga radiodifuzije* iz 2000. u Velikoj Britaniji istaknula je planove za „svima dostupan radio“ koji je ponudio novu, treću grupu radiopostaja koja funkcionira na neprofitnoj osnovi (Fleming, 2002). Te planove iskoristila su studentska udruženja tako da je u Ujedinjenom Kraljevstvu otvoreno 70 studentskih radiopostaja na kojima obično rade studenti volonteri koji osiguravaju servis informacija za studente (Fleming, 2002: 5).

STUDENTSKI RADIO

Primjer Srbije

Iako u cijeloj Srbiji 2010. godine nije bilo specijaliziranih radiopostaja namijenjenih studentskoj populaciji, ipak u prošlosti je bilo studentskih medija. Studentski radijski program *Index 202* nastao je 1971. kao jednosatna dnevna emisija na državnoj radiopostaji *Beograd 202*. Mnoga poznata imena srpskog novinarstva, književnosti i umjetnosti prošla su kroz redakciju *Indexa 202* kao novinari ili suradnici. Uz tadašnji beogradski omladinski

¹ Navedeni radijski programi, odnosno studentske emisije, mogu se isključivo slušati preko Radija Studija B (*Slušaoica 6*), odnosno Prvog programa Radija Vojvodine (*Kuliranje*).

² <http://wubr.org/mgmt> (05.10.2010.)

³ Godine 2000. iz MIT-ove baze postaja izdvaja se Radio lokator, popis američkih zemaljskih postaja koje tada nisu imale mogućnost distribucije sadržaja preko svjetske globalne mreže; v. http://en.wikipedia.org/wiki/Radio_broadcasting (05.10.2010.).

⁴ Fazno zatvorena petlja koristi se primjerice u radijskim, telekomunikacijskim i računarskim sustavima; http://sr.wikipedia.org/wiki/Fazno_zatvorena_petlja (12.05.2011.).

⁵ RSL – Restricted Service Licences (dozvole za određeni broj dana) dodjeljuju se privremenim radiopostajama male snage u Velikoj Britaniji. Postaje dobivaju dozvole za rad na 28 dana. Veliki broj studentskih postaja posjeduje tu vrstu dozvole koja se stalno produžuje. Mnogi poznati britanski voditelji započeli su svoje karijere na takvim radiopostajama (Chantler i Stewart, 2003: 7).

tisak *Index 202* bio je glavna škola modernog i nezavisnog novinarstva. Godine 1989. ekipa *Indexa 202* u suradnji s omladinskom emisijom *Ritam srca Studija B* osniva *Omladinski radio B92*. Međutim, kako je navedeno u povijesti ove medijske kuće,⁶ između *studenata* i *omladinaca* postojale su konceptijske razlike. Dok se dio tima potekao iz *Indexa* zalagao za stvaranje komercijalne, samostalne radiopostaje, s profesionalnim informativnim programom i zabavnim emisijama,⁷ novinari iz *Ritma srca* bili su za alternativni pristup životu, alternativnu muziku, alternativne goste. Tijekom studentskih prosvjeda 1992. godine *Univerzitetski radio Indeks* formalno su osnovali Sveučilište u Beogradu i Sveučilište umjetnosti. Emitiranje programa omogućeno je na osnovi ugovora o suradnji s *Radio-televizijom Srbije* (RTS). Zbog programa koji je kritički izvještavao o režimu Slobodana Miloševića 1998. Ministarstvo za telekomunikacije zabranilo je daljnje emitiranje. Time je zapravo *Univerzitetski radio Indeks* prestao postojati kao medij, jer su na RTS-u ostali studio, redakcijska oprema i odašiljač. Nakon zabrane rada novinari i urednici *Indexa* pokrenuli su na programu nezavisnog *Radija B92* jednosatnu dnevnu emisiju. No samo nekoliko mjeseci poslije Ministarstvo za telekomunikacije naložilo je *Radiju B92* da odmah prestane emitirati program *Indexa* na svojoj frekvenciji zbog, kako je navedeno, „pogrešne identifikacije“⁸.

U Srbiji se pet godina nakon gašenja *Indexa* ponovno pokreće studentska radiopostaja, ovaj put pod okriljem Fakulteta političkih nauka (FPN) Sveučilišta u Beogradu. Financijsku podršku osnivanju studentske postaje dalo je 2003. godine Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu koje je osiguralo novac za kupovinu opreme. *Studentski radio Beogradskog univerziteta* na 90,6 MHz nastao je kao zajednički projekt Veleposlanstva SAD-a i FPN-a, pri čemu je Veleposlanstvo SAD-a osiguralo opremu vrijednu 50 000 dolara, kao i pomoć u obuci za početak rada postaje, a FPN je ustupio renovirani prostor, namještaj i komunalnu infrastrukturu. Radio je do 2007. emitirao zabavni glazbeni program, vijesti i servisne informacije koje su važne za beogradske studente te je bio mjesto za praksu studenata novinarstva na FPN-u. Pokretač studentske radiopostaje Rade Veljanovski rekao je da je „ideja o osnivanju radija proizašla iz želje i potrebe Fakulteta da osigura uvjete za praktičan rad studenata treće godine koji imaju predmet Radijsko novinarstvo“ (Milanović, 2006: 42). Program se emitirao svakodnevno. Počinjao je jutarnjim programom, a tijekom dana svaka dva sata emitirali su se pregledi aktualnosti iz politike u rubrici *BU fleš*. Od 16 sati na programu je bila središnja informativna emisija *Bumerang*, a popodne i večer bili su rezervirani za glazbu, zabavu i autorske emisije. Rad studenata na toj postaji bio je volonterski, a plaćeni su bili samo urednica i njezin zamjenik. Također je i dio mladića, koji su se opredijelili za civilno služenje vojnog roka na FPN-u, bio raspoređen na radiopostaju gdje su imali svoja zaduženja – od organizatora do novinara i spikera. Na radiju je pretežno bila zastupljena popularna strana glazba, dok su se kroz autorske emisije mogli pratiti *punk*, *rock* i drugi glazbeni smjerovi. Narodne glazbe nije bilo. Postaja je dva puta godišnje raspisivala natječaje za prijam novih volontera suradnika. Od 2007. i stupanja na snagu Zakona o radiodifuziji, prema kojem Sveučilište kao državna institucija ne može biti osnivač radiopostaje, studentski radio prestao je emitirati program i koristio se samo za praksu studenata novinarstva.

⁶ http://www.indexradio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12 (13.05.2011.)

⁷ *Radio Index* od 2006. s dozvolom emitira program na nacionalnoj frekvenciji kao privatna, komercijalna radiopostaja.

⁸ http://www.indexradio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12 (13.05.2011.)

U studenome 2008. *Radio Beogradskog univerziteta* sklopio je sporazum s beogradskom radiopostajom *Studio B*. Sporazumom je bilo predviđeno da *Radio Studio B* svakog radnog dana, počevši od 18. studenoga, od 18 do 19 sati emitira program *Slušaonica 6* koji se realizira na studentskom radiju. Veleposlanstvo SAD-a osiguralo je tada 15 300 dolara za neophodnu dodatnu opremu na FPN-u i *Studiju B*. Emisija *Slušaonica 6* koncipirana je tako da ima voditeljski par, odnosno domaćine emisije. Analiza dviju emisija tijekom proljeća 2010. pokazala je da beogradski studenti nešto više pozornosti u svojim emisijama posvećuju „nestudentskim“ temama u odnosu na novosadske kolege. Teme mogu biti zanimljive studentskoj populaciji (informacije o studiranju, stipendijama, studentskim putovanjima), ali i drugima (slobodno vrijeme, kultura). Oni su se tako bavili i fenomenima smijeha (prvoaprilska šala), mitskih bića, nogometa, zrakoplovstva i muzejskih prostora u Beogradu.

▲ Grafikon 1.
Teme emisije *Slušaonica 6*

Ovakav odnos tema u *Slušaonici 6* može se tumačiti činjenicom da je, za razliku od *Kuliranja*, emisija beogradskih studenata na programu pet puta tjedno, dok novosadski studenti svoju emisiju pripremaju samo dva puta mjesečno.

Svaku *Slušaonicu 6* priprema više studenata, odnosno dvoje su voditelji programa, dok su ostali zaduženi za pripremu radijskih priloga, odnosno realizaciju. Studenti novinari uspostavljaju i kontakt sa svojim slušateljima telefonom, e-poštom i preko Facebook-grupe. *Slušaonica 6* širom Srbije i svijeta može se pratiti preko interneta (*live-streaming*)⁹.

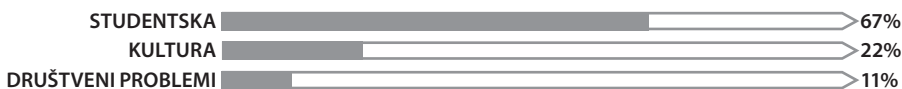
Sveučilište u Novom Sadu imalo je mogućnost početkom devedesetih godina pokrenuti svoju radiopostaju, ali to se nikada nije dogodilo. Godine 1992. desetogodišnju koncesiju, koju je dodijelila Vlada Srbije, među prvima je dobio i *Univerzitetski radio Novi Sad* za frekvenciju 92,2 MHz. Sveučilište je imalo namjeru pokrenuti radijski program, o čemu govori i podatak da su u tu svrhu na Filozofskom fakultetu napravljeni radijski studio i režija koje od 2004. koristi novoosnovani Odsjek za medijske studije. Budući da do kraja 1995. godine Sveučilište nije pokrenulo program na dodijeljenoj frekvenciji, izgubilo je pravo na njezino daljnje korištenje. Frekvencija 92,2 MHz postala je aktivna dvije godine poslije, kada je u ljeto 1997. godine program počeo emitirati tada prvi nezavisni elektronički medij u Novom Sadu, *Radio 021*. Iako je postojala mogućnost da se studentske organizacije ili sveučilišta 2007. prijave na natječaj Republičke radiodifuzne agencije (RRA) za lokalne frekvencije po modelu „medija civilnog sektora“, to se nije dogodilo. Nekadašnji *Multiradio* natjecao se u ožujku 2007. za lokalnu frekvenciju uz namjeru da, ako dobije dozvolu, svoj program dijeli sa studentima, odnosno Odsjekom za medijske studije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, s kojim je potpisao sporazum o suradnji. Bilo

⁹ <http://radio.studiob.rs:8004-/listen.pls> (01.04.2010.)

je planirano da se programi obje radiopostaje izmjenjuju tijekom dana na istoj frekvenciji (model *time sharing*). Kako *Multiradio* nije dobio dozvolu za emitiranje programa, propao je projekt *Studentski radio-program*.

Studenti Novosadskog sveučilišta godinama su čekali da dobiju svoju emisiju na nekom mediju. Studenti novinarstva s novosadskog Filozofskog fakulteta počeli su u veljači 2010. pripremati jednosatnu emisiju *Kuliranje* na Prvom programu *Radija Vojvodine* (subotom od 13 do 14 sati). Emisija se može slušati u cijeloj Vojvodini te na internetu¹⁰. Nastala je kao rezultat suradnje Odsjeka za medijske studije i pokrajinskog javnog servisa gdje studenti obavljaju stručnu praksu. Svaku emisiju priprema po četvero studenata koji na praksi provode dva tjedna, a vrhunac njihova rada predstavlja realizacija jednog *Kuliranja*. Svaka emisija tematski je raznovrsna i sastoji se od priloga koje su pripremili studenti koji su bili na praksi. Odnos glazbe i govora je 2:1.

Kvantitativno-kvalitativna analiza te emisije utvrdila je kako novosadski studenti vrlo odgovorno i profesionalno pripremaju priloge za svoju emisiju te je kvaliteta njihova sadržaja čak i bolja od profesionalnih novinara na pokrajinskom radiju. Analiza emisija iz veljače 2010.¹¹ pokazala je kako se studenti najviše bave 'svojim' problemima (otplata studentskih kredita, život u studentskim domovima, studentski rad u Americi, prehrana u studentskoj menzi, upoznavanje preko interneta, učenje mađarskog kao drugog stranog jezika na fakultetima), ali i temama iz područja kulture (otvaranje *multiplexa* u Novom Sadu, najčitanije knjige i najgledaniji filmovi) i društva (prihvatilište za djecu s ulice). Posebno je zanimljiv prilog o pojačanom interesu za učenje mađarskog jezika. Iako su u Vojvodini Mađari najbrojnija nacionalna manjina, donedavno nije bilo interesa da se taj jezik na fakultetu uči kao drugi strani jezik. Prilog je pripremila studentica koja novinarstvo studira dijelom na materinskom, mađarskom jeziku. To je bio prvi prilog u medijima u Srbiji na tu temu.

▲ Grafikon 2.
Teme emisije *Kuliranje*

Potencijal za studentski radio u Srbiji itekako postoji pa je velika šteta što trenutne zakonske regulative to ne dopuštaju. U prilog tome idu i podatci da su posljednjih godina najprestižnije nagrade za radijsko novinarstvo dobili upravo studenti s Beogradskog i Novosadskog sveučilišta.¹²

¹⁰ <http://www.rtv.rs/> (13.03.2011.)

¹¹ Pralica, Dejan: „Studentska radijska emisija”, *Link* – časopis za profesionalce u medijima, 2010., br. 88, str. 39.

¹² Godine 2008. i 2009. nagradu *Zoran Mamula* koju dodjeljuje RTVB92 za kategoriju *Radijska reportaža* dobile su studentice novinarstva s Beogradskog sveučilišta Ivana Živkov i Milka Domanović. Obje studentice dobile su i *Zlatnu povelju* na 13., odnosno 14. Međunarodnom festivalu reportaže INTERFER u Somboru, dok je 2010. glavnu nagradu *Grand prix* na 15. INTERFER-u dobila studentica novinarstva s Novosadskog sveučilišta Sanja Blagojević.

Primjer Slovenije

Ljubljanski *Radio Student* jedna je od najstarijih i najvećih europskih, urbanih, nekomercijalnih postaja koja kontinuirano emitira program od 1969. godine. Njezin je osnivač Studentska organizacija Sveučilišta u Ljubljani. *Student* je u početku emitirao program samo tri sata dnevno i mogao se čuti u dijelovima Ljubljane. Od 1978., nakon instaliranja stereo FM-odašiljača povećava se broj sati kao i opseg emitiranja programa. Tijekom osamdesetih godina, iako službeno odvojen od države, *Student* je imao obavezu prenositi središnju informativnu emisiju *Radio Ljubljane*, ali je u periodu jednopartijskog sustava i mišljenja bio drugačiji od ostalih medija i kritički preispitivao aktualnu jugoslavensku stvarnost. Devedesetih godina, nakon pada komunizma i proglašenja nezavisnosti Slovenije, ta je postaja dobila vrlo jaku konkurenciju. „Doslovno preko noći gotovo svi slovenski mediji postali su demokratski i otvoreni, a njihovi novinari počeli su se baviti temama koje su do tada bile predmet zanimanja samo za *Student*. Jedinstven glazbeni profil ove postaje ugrozila je najezda komercijalnih glazbenih postaja.“¹³ Radio je ipak uspio prebroditi krizu, a od 1998. je među prvim europskim postajama koja je program počela emitirati preko interneta te je tako postala dostupna širom svijeta.

Dobre strane tog radija svakako su njegova dugogodišnja tradicija, umreženost u projekt *Cross Radio*¹⁴, mogućnost emitiranja govornog programa od sedam ujutro do pola dva poslije ponoći, kao i internetska stranica dostupna na slovenskom i engleskom jeziku. Slabu stranu tog radija donekle predstavlja nemogućnost da se u potpunosti učini konkurentnim na tržištu, odnosno među komercijalnim glazbenim postajama.

Primjer Hrvatske

U Hrvatskoj postoje dvije studentske radiopostaje. *Radio Student* iz Zagreba emitira program od 1996. godine. Postaja je neprofitna, a osnivač joj je Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Sjedište je postaje na Fakultetu političkih znanosti, a program se čuje na užem području grada Zagreba. Ciljna publika jesu studenti, ali i svi mladi i obrazovani ljudi. Tijekom dana na programu se emitiraju vijesti, kao i tematske emisije iz kulture, umjetnosti, znanosti, ekologije, ali i politike (od 9 do 18 sati), dok je večernji dio rezerviran za raznovrsne glazbene žanrove sa specijaliziranim emisijama (*one man show*). Novinari zagrebačkog *Radija Studenta* isključivo su studenti volonteri. Osim studenata s Odsjeka za novinarstvo, kojima je rad na ovoj neprofitnoj radiopostaji oblik prakse, u realizaciji programa mogu sudjelovati i studenti drugih zagrebačkih fakulteta. Uz pomoć Hrvatske akademske istraživačke mreže *Radio Student* svoj program emitira i preko interneta.

Navedena radiopostaja predstavlja svojevrsni inkubator za buduće novinare profesionalce i pozitivno je to što se osim studenata novinarstva na njoj mogu usavršavati i studenti drugih fakulteta. Nedostatak joj je slab doseg čujnosti koji je ograničen samo na uže

¹³ <http://www.radiostudent.si/> (13.11.2010.)

¹⁴ Projekt *Cross Radio* (2001. – 2009.) predstavljao je mrežu 11 radiopostaja nekomercijalnog sektora, komercijalnih lokalnih radiopostaja i radiopostaja kojima su i dalje osnivači lokalne samouprave. Projekt su 2001. pokrenule tri radiopostaje: *Student* iz Ljubljane, *Student* iz Zagreba i *B92* iz Beograda. Sve one postavljaju odabrane radijske priloge na zajednički poslužitelj (server). Mreža radiopostaja i nevladinih organizacija iz jugoistočne Europe, koja se bavi afirmacijom alternativne kulture, naknadno se proširila postajama iz Maribora, Sarajeva, Mostara, Skoplja, Novog Sada, Zrenjanina, Sombora, ali i iz gradova u Švicarskoj, Zürichu i Baselu; prema <http://www.crossradio.net/> (25.08.2010.).

područje Zagreba. Kako većina studentskih centara u Hrvatskoj nema svoju radiopostaju, bilo bi dobro da se signal *Radio Studenta* može čuti i u drugim gradovima. Djelomično ovaj nedostatak nadoknađuje mogućnost slušanja programa uživo preko interneta.

U Splitu također postoji jedna studentska radiopostaja *Studentski radio BB*. Pokrenuta je 2008. godine, a program se može pratiti samo preko interneta. Iza te radijske postaje ne stoji Sveučilište u Splitu, nego grupa studenata entuzijasta. Prema riječima osnivača Ivana Alilovića¹⁵ splitska studentska radiopostaja nastala je u Studentskom domu "Bruno Bušić". Kako je Alilović honorarno radio kao tonski urednik na jednoj splitskoj radiopostaji, a privatno posjedovao kvalitetnu računalnu opremu, svoje iskustvo i sredstva uložio je u pokretanje nove radijske postaje. Okupio je ekipu od šest entuzijasta i program je najprije emitirao iz svoje studentske sobe, a mogli su ga slušati samo stanari studentskog doma. „Nakon suradnje s administratorom informatičke mreže u domu, dobili smo nepromjenljivu IP-adresu što je omogućilo da nas ljudi čuju u cijelom svijetu“, objasnio je Alilović. Nakon što su u *Slobodnoj Dalmaciji* bili objavljeni tekstovi o tom radiju, *Studentski radio BB* dobio je novčana sredstva od Splitsko-dalmatinske županije. Svih šest osoba koje održavaju internetsku stranicu¹⁶, uređuju i vode emisije te prikupljaju vijesti jesu volonteri. Radio je u potpunosti neprofitan i nekomercijalan i osnovan je pri nevladinoj organizaciji *Udruženje studenata BB*. Kada je radio osnovan, u listopadu 2008., emisije su išle svakodnevno. Budući da je taj tempo malobrojnoj novinarskoj ekipi bio vrlo naporan, odlučili su se na emitiranje dva puta tjedno, ponedjeljkom i četvrtkom od 21 do 23 sata, po potrebi i duže. Radio emitira domaću i stranu glazbu (*pop i rock*).

Pozitivne strane ovog radija jesu to što daje dobar primjer kako entuzijazam i upornost mogu rezultirati pokretanjem studentskog programa te njegova interaktivna internetska stranica. Nedostaci su neadekvatno obrazovan kadar (u Splitu nema studija novinarstva), nepostojanje kontinuiteta, odnosno svakodnevnog emitiranja programa, te nemogućnost slušanja programa preko zemaljskih frekvencija.

Primjer Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini su 1995. godine studenti Sveučilišta u Bosni i Hercegovini, uz pomoć Misije Ujedinjenih naroda (UNMIBH), osnovali *Studentski eFM radio*. Radiopostaja se ne financira iz budžeta Bosne i Hercegovine niti iz budžeta Kantona Sarajevo, nego profit ostvaruje od marketinga, vlastite produkcije i distribucije programa, kao i od brojnih projekata koje studenti sami osmišljavaju i realiziraju. Glavni izvori prihoda jesu sponzorstava i donacije. Program je namijenjen slušateljima od 15 do 35 godina, u obliku „sveučilišno-studentskog informativnog servisa“¹⁷. Uredništvo radiopostaje kao osnovne ciljeve svog rada navelo je njegovanje slobode i demokratizaciju javnih medija, predstavljanje studentskog života, kao i praktično obrazovanje studenata – budućih novinara. Novinari koji kreiraju program uglavnom su studenti koji rade volonterski ili uz simbolične honorare.

¹⁵ Intervju s Alilovićem o osnivanju, razvoju i misiji splitske studentske radiopostaje obavljen je e-poštom. Raden je za potrebe doktorske disertacije *Lokalni radio u višejezičnoj sredini: primjer Autonomna Pokrajina Vojvodina* koja je obranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 10. srpnja 2010.

¹⁶ <http://rbb.hr/> (22.02.2010.)

¹⁷ <http://efm.ba/jmbg/> (30.08.2010.)

Signal *Studentskog eFM radija* čuje se u Kantonu Sarajevo, a program se može pratiti i putem interneta. Govorno-glazbeni dio programa realizira se od 20 sati do 24 sata. Ta radio-postaja 2001. godine postala je dio mreže *Cross Radio*¹⁸.

Dobre strane te radijske postaje upravo su to što je dio mreže *Cross Radio* te se na taj način pojedini dijelovi programa mogu pratiti i preko drugih radiopostaja u zemljama bivše Jugoslavije, kao i kreativnost u davanju naziva za rubrike na internetskoj stranici. Slabe strane *Studentskog eFM radija* odnose se na nedosljednost kontinuiteta u programskoj shemi: radnim danima program se emitira od 8 do 24, subotom od 12 do 24, a nedjeljom od 18 do 24. Ako se uzme u obzir da okosnicu ciljne publike čine studenti od ponedjeljka do petka, onda je aktualna programska shema djelomično opravdana jer prati ritam studentskog života.

Primjer Mađarske

Radiopostaje malih zajednica postoje širom Mađarske. Takve postaje pripremaju svoje emisije prema određenim temama. Svjesno imaju samo jednu ciljanu skupinu slušatelja kojoj se obračuju i nisu profitabilnog karaktera. Toj grupi radijskih postaja pripadaju i *Radio Eper (Radio Jagoda)*, prvi sveučilišni radio u Budimpešti, kao i studentski *Radio Mi* iz Segedina koji djeluje pod okriljem Udruženja za radio i kulturu *Ovdje Segedin*. To udruženje 2002. godine osnovali su novinari koji su prije zajedno radili u županijskom studiju mađarske javne radiotelevizije u Segedinu. Radio je počeo emitirati dvije godine poslije koristeći tehniku Katedre za komunikaciju i medijske studije Sveučilišta u Segedinu. Kada je osnovan, najvažniji mu je cilj bio da u radiopostaji radi što više novinara amatera. Konceptija je bila da se krene bez određene ciljne publike i da uz program radija zaživi kulturna zajednica u Segedinu. Na programu su emisije koje su u vezi s načinom života i studiranja mladih, a pripremaju ih studenti volonteri. Financiranje takvog tipa radija omogućeno je iz dva izvora – vlastite donacije i od prihoda dobivenih na različitim natječajima. Radio trenutno nema plaćenih suradnika. Budući da se koriste fakultetske prostorije, troškovi su znatno smanjeni. Razvojem interneta i mobilnih telefona *Radio Mi* dobio je mogućnost da slušatelji više ne moraju pratiti programsku shemu, već „skidanjem“ (engl. *to download*) s interneta¹⁹ sami biraju kada će slušati svoju omiljenu emisiju (Nađ, 2007: 55-58; Pralica, 2010: 49-51).

Dobre strane tog mađarskog studentskog radija jesu mogućnost ponovnog slušanja većeg broja autorskih emisija i postojanje bloga na internetskoj stranici. Taj radio je i dobar primjer da nevladina organizacija može kvalitetno surađivati s državnim fakultetom, na obostranu korist. Nedostatak *Radija Mi* jesu relativno dugi programski blokovi (neke emisije traju po dva sata, katkad i po više sati). Osim toga, tijekom radnih dana program ne počinje uvijek u isto vrijeme, a traje gotovo uvijek do ponoći²⁰, dok se vikendom emitira od 11 sati. Nedostatak je i nedosljedno ažuriranje informacija na engleskom jeziku iako za to postoji opcija na stranicama.

¹⁸ Radu, Maja: „Jedinstvena mreža Cross radio“, *Link – časopis za profesionalce u medijima*, 2008., br. 63, str. 29.

¹⁹ <http://radiomi.hu/> (10.04.2010.)

²⁰ Svim danima, osim srijede, od 14 sati, a srijedom od 16 sati.

Komparativna analiza

Primjeri pet radiopostaja, *Radio Študent* iz Ljubljane, *Radio Student* iz Zagreba, *Studentski radio BB* iz Splita, *Studentski eFM radio* iz Sarajeva i *Radio Mi* iz Segedina, kao i dvije radijske emisije, *Slušaonica 6* iz Beograda i *Kuliranje* iz Novog Sada, pokazali su da su studentske radiopostaje u zemljama bivše Jugoslavije i Mađarske nastajale u razdoblju od 40 godina. Najstarija je postaja *Študent* iz Ljubljane (1969.), a najmlađa *Studentski radio BB* iz Splita (2008.). *Radio Mi* iz Segedina osnovan je 2002., dok su zagrebački *Student* i sarajevski *eFM* nastali 1995. i 1996. godine. O osnivanju studentskih postaja u Srbiji može se govoriti samo u teoriji.²¹

Mogućnost emitiranja programa preko interneta (engl. *live streaming*) iskoristile su sve analizirane radiopostaje. Budući da su studenti, prema istraživanjima britanskih znanstvenika, među najčešćim korisnicima interneta i mobilnih telefona, interaktivnost studentskog radija doživjela je procvat (Starkey i Crisell, 2009: 127). Postavljanjem određenih sadržaja na internetske stranice (od strane samih novinara) i uz mogućnost biranja emisija na zahtjev dana je mogućnost da studenti sami oblikuju program, odnosno da na neki način kontroliraju sadržaj koji žele slušati. Sve postojeće studentske radiopostaje, osim splitskog *BB-a*, program emitiraju i zemaljskim odašiljačima i putem interneta, dok se splitska postaja može slušati samo putem interneta.

Studentske radiopostaje analizirane u ovom istraživanju u vlasništvu su fakulteta (Zagreb) ili studenskih organizacija koje djeluju u okviru sveučilišta (Ljubljana, Sarajevo), jednoj je osnivač nevladina organizacija (Segedin), dok je jedna samostalna (Split). Najviše programa na dnevnoj razini (govornog i glazbenog) u prosjeku ima Ljubljana (15 sati dnevno), a najmanje Split (samo 4 sata tjedno). Najbliže Ljubljani je Sarajevo (oko 14 sati dnevno), zatim Segedin (oko 10,5 sati dnevno) pa Zagreb (8,15 sati dnevno). Zajedničke karakteristike svih analiziranih postaja jesu da su nekomercijalne i da najveći dio osoblja čine studenti volonteri.

Kada je u pitanju međusobna suradnja, gotovo da nema razmjene emisija ili dijelova programa, osim samo na formalnoj razini između Ljubljane, Zagreba i Sarajeva, čije su studentske radiopostaje članice mreže *Cross Radio*, pa tako imaju mogućnost preuzeti pojedine priloge i emitirati ih u vlastitom programu.

MODEL DOBRE PRAKSE

Dobar primjer okupljanja i eventualnog regionalnog povezivanja studentskih radiopostaja jest projekt *Foruma europskog obrazovanja* iz Poljske i studentske radiopostaje *Egida*, čiji je osnivač Šlesko sveučilište u Katovicama (Uniwersytet Śląski w Katowicach), koji su 2010. godine okupljali potencijalne partnere za sudjelovanje na međunarodnom projektu s ciljem informiranja mladih i suradnju omladinskih studentskih radiopostaja u Europi.²²

²¹ *Univerzitetski radio Novi Sad* postojao je samo na papiru 1992., dok je *Studentski radio Beogradskog univerziteta* osnovan 2003. i nakon samo četiri godine postojanja zbog zakonskih propisa iz 2007. (Zakon o radiodifuziji Srbije ne dopušta da država i njezine ustanove, samim tim i sveučilišta i fakulteti, mogu biti osnivači medija) prestao je emitirati program.

²² <http://www.caleidoscop.org/Members/Marius/news-2010/youth-information-and-students-radio-stations-in-europe> (05.10.2010.)

Taj projekt, čija je realizacija predviđena za 2011. godinu, podrazumijeva stvaranje mreže studentskih radiopostaja u cijeloj Europi, čiji bi se novinari bavili temama kao što su: politika mladih, građanska prava, aktivizam mladih i kulturne različitosti. Emisije i priloge o navedenim temama pripremali bi novinari sa svih postaja i one bi se emitirale na mreži. Cilj je tog projekta razviti platformu na internetu preko koje bi se razmjenjivale informacije i priloge.²³

U planu je i održavanje zajedničkih radionica za mlade radijske novinare kako bi se međusobno upoznali, razgovarali o problemima i mogućnostima većeg sudjelovanja studenata u medijima. Planirane su i radionice na kojima bi se studenti educirali o tome kako pokrenuti radiopostaju, kako njome upravljati, kako izgraditi dobre odnose s lokalnim vlastima, upravom sveučilišta te svojom publikom. Krajnji uspjeh tog projekta ogledao bi se u dugoročnoj promociji i afirmaciji omladinskih medija i kulture u cijeloj Europi, kao i u stvaranju održive mreže studentskih radiopostaja u Europi.

Preporuka za analizirane radiopostaje u ovom radu bila bi da se, u prvoj fazi, one potaknu na međusobnu suradnju ponajprije na regionalnoj razini, zbog sličnih kulturnih konteksta, jezika i zanimanja. U drugoj fazi studentske bi radiopostaje mogle surađivati po modelu iz Poljske.

ZAKLJUČAK

Istraživanje je potvrdilo opću hipotezu da je studentski radio važan društveni faktor u razvijanju demokracije i sustava informiranja svake (demokratske) države. Analizirani primjeri pojedinih radiopostaja pokazali su da u zemljama u kojima te radiopostaje djeluju, osim u Srbiji, ne postoje prepreke za postojanje i otvaranje novih studentskih radiopostaja. Kao najbolji model održive, slušane studentske radiopostaje mogao bi biti onaj u kojem je osnivač fakultet ili sveučilište koje osigurava prostor i opremu i eventualno ima utjecaja u programskom savjetu postaje. Uređivačku politiku, odabir kadrova i programsku shemu trebale bi, uz savjete profesora novinarstva, voditi studentske organizacije zato što one najbolje znaju koji su zahtjevi i potrebe studentske populacije. Poželjno bi bilo da postaja emitira preko zemaljske frekvencije, ali i da ima *live streaming* preko interneta. Nije obavezno da se program emitira 24 sata dnevno, ali bi bilo dobro da govorni dio programa bude u terminima kada su studenti najaktivniji, odnosno kada su na fakultetima (od 9 do 19 sati). Većernji termini trebali bi biti za glazbeni program.

Potvrđena je i prva posebna hipoteza koje je glasila da su studentske postaje kroz povijest medijskog sektora bivše Jugoslavije zauzimale važno mjesto i dale doprinos modernizaciji tradicionalnog radija. Tu hipotezu mogli su potvrditi samo primjeri onih radiopostaja koje su već postojale sedamdesetih godina 20. stoljeća, poput *Radio Študenta* iz Ljubljane ili *Radio Indexa* iz Beograda, čiji su novinari studenti kritički preispitali tadašnju jugoslavensku vlast i nudili djelomično drugačije poglede na svijet i društvo, i uopće na vladajući komunistički sustav.

²³ Po sličnom modelu djeluje mreža *Cross Radio*.

Druga posebna hipoteza, da su u tranzicijskom periodu mladih država nastalih na području bivše Jugoslavije u medijskim sustavima najprije devastirani ili ukinuti studentski mediji, samo je dijelom potvrđena, i to na primjeru Srbije. U toj zemlji postkomunistička vlast (vlast Slobodana Miloševića) na sve načine ometala je slobodu medija, naročito onih medija koji su drugačije informirali publiku u odnosu na službenu državnu politiku tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, te je, kako je već prije rečeno, i zabranila rad studentskoj postaji *Index*. Nakon demokratskih promjena od 2000. godine nova je vlast zakonskim propisima²⁴ onemogućila da država, odnosno njezini organi, pa samim tim i sveučilišta, mogu biti osnivači medija. Posljedica toga je činjenica da u 2011. u Srbiji nema studentskih postaja.

Budućnost studentskih radiopostaja u Srbiji može se razvijati u dva smjera. U prvom slučaju treba uzeti u obzir da izdavanja novih koncesija za emitiranje programa na lokalnoj razini, gdje bi se mogle natjecati radiopostaje civilnog društva, među kojima su i studentske, neće biti do 2016., kada ističu važeće osmogodišnje dozvole koje je na natječajima dodjeljivala Republička radiodifuzna agencija (RRA). Kako će do tada, prema planu GE06 (Geneva, 2006.) Srbija morati prijeći na digitalno emitiranje programa, ponudit će se veliki broj digitalnih radijskih frekvencija. Broj nacionalnih frekvencija sa sadašnjih pet (komercijalnih) i četiri republičkog javnog servisa, povećat će se na 12 do 16, a broj regionalnih i lokalnih frekvencija na više stotina.²⁵ To u praksi znači da ni jedna legalna studentska lokalna radiopostaja u Srbiji ne može biti otvorena do 2016. S druge strane studentske organizacije u Srbiji već sada mogu pripremati internetske radijske programe, s obzirom na to da se na čak devet fakulteta studira novinarstvo i da sva studentska udruženja i organizacije već imaju svoje internetske stranice.

Mobilnost studenata predstavlja okosnicu Bolonjskog sustava visokog obrazovanja te je razmjena ideja i novinarskih priloga među studentima, budućim diplomiranim novinarima, uvijek dobrodošla i treba je afirmirati.

Literatura

- >Afrić, Vjekoslav (2003) Karakteristike deskriptivnog ili normativnog pristupa, u: *Baza znanja: Metode istraživanja u društvenim znanostima, projekt: Izgradnja i multiplikacija modela interdisciplinarnog kurikularnog pristupa suvremene multimedijalne nastave – Edukacija mladih sveučilišnih nastavnika o inovativnim metodama sveučilišne nastave*. Zagreb: Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <http://infoz.ffzg.hr/Afric/vjekobz/CITABAZU.asp?kljuc=2> (13.05.2011.); <http://infoz.ffzg.hr/Afric/VjekoBZ/CITABAZULO.asp?ukljr=intervju&Submit=TRAZI> (04.10.2010.).
- >Chantler, Paul i Stewart, Peter (2003) *Basic Radio Journalism*. Amsterdam: Focal Press.
- >Fleming, Carole (2002) *The Radio Handbook*. London, New York: Routledge.
- >Mandrino, Mirko (2009) Izazovi digitalizacije – međunarodni aspekti, *Link – časopis za profesionalce u medijima* (78): 54-55.
- >Milanović, Mirjana (2006) 90,6 MHz samo za vas, *Vox – magazin za studente* (4): 42-43.
- >Milić, Vojin (1978) *Sociološki metod*. Beograd: Nolit.

²⁴ Zakon o radiodifuziji iz 2002. godine.

²⁵ Skup „Podregionalni seminar i ministarski okrugli sto o prelasku sa analogne na digitalnu terestričku radiodifuziju u Srednjoj i Istočnoj Europi“, održan u Beogradu od 27. do 29. travnja 2009., bavio se, između ostalog, razradom plana digitalizacije radiodifuzije u Srbiji, rokovima za prelazak na digitalno emitiranje programa i autonomijom regije u srednjoj i istočnoj Europi (Mandrino, 2009: 54-55).

- >Nađ, Gabor (2007) Radio lokalnih zajednica u praksi, str. 51-58, u: Ivaskó, Livia i Mátyus, Imre (ur.) *Audiovizuelna obuka novinara na univerzitetima u Segedinu i Novom Sadu – zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa u Segedinu*. Segedin: Univerzitet u Segedinu, Katedra za komunikaciju i medijske studije.
- >Osgerby, Bill (2004) *Youth Media*. London, New York: Routledge.
- >Pralica, Dejan (2010) *Diskurs radija*. Novi Sad: Media Art Service International.
- >Radu, Maja (2008) Jedinствена mreža Cross radio, *Link – časopis za profesionalce u medijima* (63): 29.
- >Savić, Svenka (1993) *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- >Starkey, Guy i Crisell, Andrew (2009) *Radio Journalism*. London: Sage Publications.

Internetski izvori

- ><http://www.studiob.rs/radio/live.php> (01.04.2010.)
- ><http://radio.studiob.rs:8004-/listen.pls> (01.04.2010.)
- >http://www.indexradio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=12 (13.5.2011.)
- ><http://www.rtv.rs/> (13.03.2010.)
- ><http://www.radiostudent.si/> (13.11.2010.)
- ><http://www.radiostudent.fpzg.hr/> (22.02.2010.)
- ><http://rbb.hr/> (22.02.2010.)
- ><http://efm.ba/> (30.08.2010.)
- ><http://efm.ba/jmbg/> (30.08.2010.)
- ><http://radiomi.hu/> (10.04.2010.)
- ><http://www.crossradio.net/> (25.08.2010.)
- ><http://wmbr.org/mgmt> (05.10.2010.)
- >http://en.wikipedia.org/wiki/Radio_broadcasting (05.10.2010.)
- ><http://www.caleidoscop.org/Members/Marius/news-2010/youth-information-and-students-radio-stations-in-europe> (05.10.2010.)
- >http://sr.wikipedia.org/wiki/Fazno_zatvorena_petlja (12.05.2011.)

STUDENTS' RADIO PROGRAM AND THE PERSPECTIVE OF JOURNALISTIC COOPERATION IN THE REGION

Dejan Pralica

ABSTRACT *Within the various countries of southeastern Europe, one may find various examples where student radio stations are promoted. In 2009, there was no specialized radio stations aimed at the student population in Serbia. In fact, there were only a handful of radio programs that were prepared by journalism students. On the contrary, in countries like Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Hungary, there are a number of specialized radio stations whose primary target group is the student population, including Radio Študent in Ljubljana, Radio Student in Zagreb, Studentski radio BB in Split, Studentski eFM radio in Sarajevo, and Radio Mi Szeged. As such, the aim of this study is to suggest the best model for sustainable student radio programming and make recommendations for future opportunities of cooperation among journalism students in the region. The future of student radio stations in Serbia, which function as a part of the state university system, is not certain, although more stations can be found today than in 2009.*

KEY WORDS

JOURNALISTS, STUDENTS, RADIO STATION, REGION, COOPERATION

Author Note _____

Dejan Pralica :: University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia :: novisad1748@open.telekom.rs